

Lespakketten VIANDER

Je kan je bezoek aan de buitenklas starten van aan het oriëntatiebord en met de leerlingen eerst de verschillende zones bespreken. Waar is de boomgaard met bloemenweide? Waar is het afdak van de buitenklas met de vlinder van Bebat? Waar is de avontuurlijke speeltuin en waar zijn de vijvers?

1. *Het leven zoals het is... de bijenkolonie*

Samenvatting

Het bijenbord in de Viander toont de taken van de verschillende bijen in een bijenkolonie van honingbijen. De kinderen kunnen de verschillende soorten bijen zien en leren ze benoemen. Er wordt ook een vergelijking gemaakt met de solitaire bijen. Het bord staat vlak langs het insectenhotel, zodat je meteen kan laten zien aan de hand van de tekening hoe het er binnenin zo'n buisje uit ziet. Onderaan in het insectenhotel bevinden zich kijkbuizen. Als er bijtjes in deze buizen zitten, kan je aan de kinderen ook werkelijk tonen hoe het er binnenin het hotel uit ziet.

Voorbeeldtraject:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*
 - Filmpjes en websites, o.a.:
 - <http://www.schooltv.nl/zoekresultaten/?q=Bijen>
 - <http://www.konvib.be/bijen-info/bijen-info-bijenacademie/bijen-info-bijenacademie-het-bijenvolk/300-ontwikkeling-van-ei-bij.html>
 - <https://schooltv.nl/video/de-wilde-bij-is-in-gevaar-andere-soort-dan-de-honingbij/#q=Bijen>
 - <https://schooltv.nl/video/wilde-bijen-wilde-bijen-leven-solitair-in-hun-eentje-dus/>
 - <http://www.honeybeevalley.eu/>
 - Kunstwerken maken: er zijn ontzettend veel soorten solitaire bijen (slobkousbijen, behangersbijen, maskerbijen, ... zie ook website Natuurpunt). Laat de verbeelding van de kinderen spreken en hen een van deze bijen knutselen, schilderen, tekenen, ... Of laat hen zich verkleden in deze bijen en hun leven naspelen.
 - Algemene les solitaire bijen door RLZH (± 1 uur)
 - Bijenkoffer provincie Vlaams-Brabant bevat heel wat lesmateriaal om rond bijen te werken in de klas.

- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg in de cirkel met zitjes over structuur bijenkolonie honingbij a.d.h.v. het infobord en verschil solitaire bijen – honingbij
 - Bekijken insectenhotel
 - Stuifmeelrace spelen: hoe verzamelen de verschillende soorten solitaire bijen stuifmeel? Buikverzamelaars, kopverzamelaars en pootverzamelaars.
 - Boomgaard spel spelen: een aangepaste versie van het boomgaard spel van Haba waarin de kinderen letterlijk fruit verzamelen en leren over biodiversiteit in een boomgaard.

- *Doe-activiteit in de klas/school*
 - Een kaars maken van bijenwas
 - Een bijenhotel maken met riet/bamboe
 - Een bijenhotel maken uit hout – nestplaatsen boren
 - Een berm in de school maken voor grondbroeders (70% van de solitaire bijen)

- *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan een imker
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Bijen maken honing
 - Stuifmeelrace
 - Activiteit van Natuurpunt
Beheer in combinatie met nestplaatsen maken voor solitaire bijen – natuurbeheer op maat van vraag van de school.
 - Bezoek aan de Sapmobiel in het najaar

2. Groen doet leven

Het plantenbord in de Viander vestigt eerst en vooral de aandacht op de boomgaard en bloemenweide die er werden aangeplant en nodigt uit om deze te gaan ontdekken. Daarnaast wordt vooral gefocust op de link tussen bloemen/bloesems en zaden/vruchten en de rol van bestuivers hierin. Zo kan men makkelijk de link maken met het bord van de bijen. Een andere link zijn vervolgens alle kriebeldiertjes die vlot terug te vinden zijn in de bloemenweide of in de takkenhoop die speciaal voor hen werd aan gelegd aan de rand van de houtkant.

Voorbeeldtraject basis:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*

- Filmpjes en websites, o.a. link met bloemenweide, bomen in de herfst, ...:
 - <http://www.schooltv.nl/video/van-larve-tot-lieveheersbeestje-verrassing-uit-een-pop/#q=Van%20larve%20tot%20libel%20>
 - <http://www.schooltv.nl/video/mieren-en-bladluizen-mieren-melken-luizen/>
 - <http://www.schooltv.nl/video/graven-en-jagen-van-een-mol-wormen-vangen-voor-de-kost/>
 - <http://www.schooltv.nl/video/popup/hoe-groeit-een-paardenbloem-wist-je-dat-die-mooie-pluizenbol-ook-een-paardebloem-is/#autoplay>
 - <http://www.schooltv.nl/video/bomen-in-de-herfst-waarom-verliest-een-boom-zijn-blaadjes-in-het-najaar/#q=Herfst>

- Quiz
- Voorbereidende spreekbeurt of groepswerk
- Natuurbox provincie Vlaams-Brabant: hier kan je inspiratie uit halen om meer groen, meer leven op je school te creëren. Hiermee kan je concreet aan de slag om je speelplaats te vergroenen samen met de kinderen.
- Je kan samen met de MOS begeleider of RLZH een traject opstarten om een plan in te dienen voor het vergroenen van je speelplaats. Check de voorwaarden op <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur-en-milieueducatie/natuur-op-school/index.jsp> - Natuur Op School.

- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg op het plateau van de buitenklas bij het plantenbord
 - Door wilgentunnel naar bord van kriebeldiertjes (doe samen het spelletje) en bijen, de kinderen kunnen plaats nemen op de zitjes.
 - Door de wilgentunnel naar takkenhoop, hagen en houtkanten of bloemenweide op zoek naar kriebeldiertjes → verzamelen in loupepotjes en determineren. Je kan hieraan een soort van scorekaart koppelen: een lieveheersbeestje is 10 punten waard, een oorworm 15, een mier 5, ... en er een soort estafette van maken.
 - Boomgaard spel spelen: een aangepaste versie van het boomgaard spel van Haba waarin de kinderen letterlijk fruit verzamelen en leren over biodiversiteit in een boomgaard.

- Aan de slag met het fruitdiefjes spel van provincie Vlaams-Brabant
 - Bladeren verzamelen in de Viander en deze determineren. Je kan ook een kijkje nemen bij de hagen en houtkanten die werden aangeplant als schuil- en nestgelegenheid voor vogels en andere dieren.
 - Je kan hier enkele aspecten gaan bekijken die je ook op je speelplaats zou kunnen inrichten: een natuurlijke speeltuin, een bloemenweide, hagen, een takkenhoop, wilgentunnel of –hut, ...
 - Op stap met een herboriste in de Viander en samen een thee/gerechtje/siroop/... maken als afsluiter.
- *Doe-activiteit in de klas/school*
 - Een herbarium aanleggen
 - Verschillende zaden en vruchten verzamelen en vergelijken, misschien kan je van sommigen wel iets lekkers maken in de klas?
 - Laat de kinderen zelf een plan tekenen van hun eigen tuin en hoe ze die groener zouden kunnen maken.
<http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur/leve-de-tuin/campagne-en-campagnemateriaal/index.jsp>
 - *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Natuurwandeling
 - Educatief natuurbeheer
 - Biotoopstudie (middelbaar)
 - Activiteit van Natuurpunt
Natuurbeheer op maat van vraag van de school. Of maak eens kennis met een natuurgebied aan de rand van Tienen zoals het Aardgat.
 - Bezoek aan de Sapmobiel in het najaar

3. Koesterburen... je hebt meer burens dan je denkt!

Maak kennis met de 7 koesterburen van Tienen: huiszwaluw, eikelmuis, kaasjeskruidkopje, grauwe gors, geelgors, rugstreeppad en papegaaiwammetje. Weet jij waar deze koesterburen kunnen wonen? Volg de kronkellijnen en maak kennis met hun biotoop. Check ook <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur/koesterburen/biodiversiteitsverhaal/index.jsp> voor informatie over de provinciale koesterburen-campagne.

Voorbeeldtraject:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*
 - Filmpjes en websites
 - Quiz
 - Voorbereidende spreekbeurt of groepswork over de koesterburen. Verdeel de leerlingen in groepjes en laat elk groepje een koesterbuur voorstellen voor de klas (internettoefening – opzoekwerk via website provincie Vlaams-Brabant).
 - Knutselen: zie campagnemateriaal op de website van provincie Vlaams-Brabant. Vb. Een masker maken van de eikelmuis.
 - Je vindt heel wat campagnemateriaal terug op de website: <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur/koesterburen/campagnemateriaal/index.jsp> Heel wat koffers om te ontlennen, de koesterkermis, ...
 - Natuurbox provincie Vlaams-Brabant: hier kan je inspiratie uit halen om meer groen, meer leven op je school te creëren, ook voor de koesterburen. Dit kan op eigen initiatief of in samenwerking met externe partijen.
 - Je kan samen met de MOS begeleider of RLZH een traject opstarten om een plan in te dienen voor het vergroenen van je speelplaats. Check de voorwaarden op <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur-en-milieueducatie/natuur-op-school/index.jsp> - Natuur Op School.

- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg aan het koesterburenbord. Je kan samen met de kinderen ontdekken waar welke koesterbuur thuis hoort. Je kan de kinderen ook hier hun spreekbeurt laten doen in open lucht. Extra ondersteunend materiaal zoals nestkasten van eikelmuis, huiszwaluw, ... kan eventueel ontleend worden bij RLZH. Laat de kinderen eventueel zelf ontdekken of elk van de koesterburen zich zou kunnen thuis voelen in de Viander en waarom.
 - **Eikelmuis:** link naar boomgaard en houtkanten in de Viander. Je kan samen een nestkast op hangen voor eikelmuis. Dit gebeurt met de opening naar de stam toe. Hoe moet het en waarom is dat zo?
 - **Huiszwaluw:** deze komen weleens jagen in de Viander. Klemtoon op het voedsel van huiszwaluwen. Is er ook modder aanwezig in de Viander? Educatief spel huis- en boerenzwaluw spelen op de speelweide.
 - **Kaasjeskruidkoppje:** Waarop legt deze vlinder zijn eitjes? Hoe zien die eruit en waar kunnen we ze terug vinden? Zoektocht met de

mensen van Natuurpunt. Eventueel open trekken naar ongewervelden en het hebben over kriebeldiertjes: waar wonen ze? Wat eten ze? Wat hebben ze nodig om te leven en waarom zijn ze belangrijk? – bord kriebeldiertjes + activiteiten.

- **Grauwe gors:** soort van open akkerplateaus. Zal je niet terug vinden in de Viander. Is wel een koesterbuur van Tienen. De moeite waard om een apart traject voor op te starten rond akkernatuur. Zie verder bij 'externen'.
- **Geelgors:** vind je ook niet meteen terug in de Viander. Soort van kleinschaliger akkergebied. Heeft wel nestgelegenheid nodig in hagen/houtkanten/struiken met 'stekelige' soorten als meidoorn, sleedoorn, bramen, ... Zie verder bij 'externen'.
- **Rugstreepad:** vind je niet meteen terug in de Viander. Soort van zandige terreinen die snel opwarmen zoals duingebieden of zandgroeves. Waar vind je ze in Tienen terug? Je kan dit eventueel breder trekken en een "paddenoverzet" organiseren samen met de kinderen en Natuurpunt. "Op zebrapad" vormt een handleiding voor deze activiteit. Zie verder.
- **Papegaaizwammetje:** Is een wasplaat. Met oudere kinderen kan je werken rond paddenstoelen. Soorten, vormen, ... waar vind je ze terug? Welke paddenstoelen staan er in de Viander? Kunnen we ze determineren? Wat hebben paddenstoelen nodig en hoe planten ze zich voort? Welke zijn eetbaar?

Zie ook: <http://www.schooltv.nl/video/nieuws-uit-de-natuur-schimmels/#q=Paddenstoelen>

- *Doe-activiteit in de (omgeving van de) klas/school*
 - Nestkasten bouwen op school.
 - Hoe maak je een eikelmuisnestkast?
 - Hoe maak je een nestkast voor huiszwaluwen?
 - Zwaluwwandeling in Tienen centrum: waar wonen al die huiszwaluwen? Zijn er ook nog andere zwaluwen in de stad?
 - Zwaluwquiz RLZH
 - Samen een modderpoel of beestentoren bouwen voor zwaluwen met Natuurpunt educatie.
 - Eikelmuis spel provincie Vlaams-Brabant.
 - Bermenwandeling met Natuurpunt – determineren van planten en insecten, eventueel paddenstoelen. Voor oudere kinderen: hoe maak je een eenvoudig bermbeheerplan, waar moet je naar kijken?

- Akkervogelactiviteit: “Op stap met Gijs de Geelgors” met RLZH. Dit is een educatieve activiteit in akkergebied rond Tienen. Kinderen maken kennis met Gijs de Geelgors en zijn vrienden: patrijs, veldleeuwerik en grauwe gors. Ze leren over zang, nestgelegenheid, voedsel en dekking. Dit kan in combinatie met het bijvoederen van akkervogels, een aanplant van struweel in akkergebied, ... op maat van de school.
- Op zoek naar de rugstreeppad met Natuurpunt.
- Op zoek naar papegaaizwammetje met Natuurpunt.
- *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Natuurwandeling
 - Educatief natuurbeheer
 - Biotoopstudie (middelbaar)
 - Waar is dat feestje? – enkel eikelmuis als overeenkomstige koesterbuur
 - Andere NME activiteiten
 - Activiteit van Natuurpunt
Natuurbeheer op maat van vraag van de school: Maak eens kennis met een natuurgebied aan de rand van Tienen zoals het Aardgat. Of maak een (fiets)tocht naar de Rozendaelbeekvallei in Vissenaken en ga er op zoek naar de koesterburen. Doe samen met Natuurpunt een akkervogelwandeling in de akkervogelgebieden rond Tienen.
 - Bezoek aan de Sapmobiel in het najaar – biodiversiteit in een boomgaard – eikelmuis.

4. Kriebeldiertjes: als het kriebelt moet je...

In de Viander leven heel wat kriebeldiertjes! Welke soorten vind je terug? En kan je de weetjes ook verbinden met het juiste kriebeldiertje?

Voorbeeldtraject:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*
 - Filmpjes en websites zie o.a.
 - <http://www.schooltv.nl/video/de-spin-ze-vangt-haar-prooi-in-haar-web/#q=Spin>
 - <http://www.schooltv.nl/video/de-spin-lekkere-pap-als-ontbijt/#q=Spin>

- <http://www.knack.be/nieuws/planet-earth/waterspinnen-gebruiken-duikerklok-als-kieuw/article-normal-23366.html>
 - <http://www.schooltv.nl/video/wat-is-een-oorworm-eeen-klein-insect/#q=Oorworm>
 - https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Vlinders#Kleur_en_schubben
 - http://members.casema.nl/tpdehoyer/diversen_insecten.htm
 - <http://www.kennislink.nl/publicaties/regenwormen-onmisbare-tunnelbouwers#6>
 - https://www.google.be/search?q=vliegen&rlz=1C9BKJA_enBE618BE631&oq=vliegen&aqs=chrome..69i57j0l3&sourceid=chrome-mobile&ie=UTF-8&hl=nl
 - <https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Verpopping>
 - <http://www.beesies.nl/lieveheersbeestje.htm>
 - <http://diertjevandedag.classy.be/insecten/index%20insecten.htm>
 - <http://www.kennislink.nl/publicaties/pissebed-goed-voor-buik-en-bodem>
 - <http://de-wegmier.webnode.nl/taakverdeling/>
 - <http://youtu.be/giCT5RZQ2SI>
 - <http://www.freewebs.com/belevenissen-van-eeen-tuinkaboutervlinder.htm>
 - <https://www.natuurpunt.be/meest-gestelde-vlindervragen>
- Quiz
 - Voorbereidende spreekbeurt of groepswork over verschillende soorten kriebeldiertjes.
 - Natuurbox provincie Vlaams-Brabant: hier kan je inspiratie uit halen om meer groen, meer leven op je school te creëren, ook voor de koesterburen. Dit kan op eigen initiatief of in samenwerking met externe partijen.
 - Je kan samen met de MOS begeleider of RLZH een traject opstarten om een plan in te dienen voor het vergroenen van je speelplaats. Check de voorwaarden op <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen->

- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg aan het bord van de kriebeldiertjes, je kan samen met de kinderen het spelletje doen. De kinderen kunnen plaats nemen op de zitjes.
 - Door de wilgentunnel naar takkenhoop, hagen en houtkanten of bloemenweide op zoek naar kriebeldiertjes → verzamelen in loupepotjes en determineren. Je kan hieraan een soort van scorekaart koppelen: een lieveheersbeestje is 10 punten waard, een oorworm 15, een mier 5, ... en er een soort estafette van maken.
 - Het bord bevindt zich net naast dat van de bijen. Je kan deze twee thema's eventueel samen behandelen.

- *Doe-activiteit in de (omgeving van de) klas/school*
 - Samen een beestentoren bouwen voor kriebeldiertjes op school, dit kan o.a. samen met Natuurpunt educatie.
 - Nestkastjes maken voor oorwormen met bloempotjes en stro
 - Een nestkast bouwen voor vlinders en/of solitaire bijen.
 - Provincie Vlaams-Brabant (pg. 72-73 catalogus)
 - Ontdekdoos slak
 - Ontdekdoos lieveheersbeestje
 - Bodemdieren
 - Bijenkoffer
 - Natuurbeheerspel
 - ...
 - Bermenwandeling met Natuurpunt – determineren van planten en insecten, eventueel paddenstoelen. Voor oudere kinderen: hoe maak je een eenvoudig bermbeheerplan, waar moet je naar kijken?

- *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Natuurwandeling
 - Educatief natuurbeheer
 - Biotoopstudie (middelbaar)
 - Andere NME activiteiten (zie website)
 - Activiteit van Natuurpunt
Natuurbeheer op maat van vraag van de school: Maak eens kennis met een natuurgebied aan de rand van Tienen zoals het Aardgat. Doe samen met Natuurpunt een akkervogelwandeling. Etc.

5. Vreemde vogels in de Viander

Bovenop de talud vind je het bord over de vogels in de Viander terug. Vanaf dit punt heb je een overzicht en kan je speuren naar heel wat vogels. Herken jij de vier silhouetten van de vogels onderaan het bord? Welke vogel legt ettelijke kilometers af per jaar naar het zuiden en terug? (de huiszwaluw).

Voorbeeldtraject:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*
 - Filmpjes en websites o.a.:
 - <http://www.iufjanneke.nl/Project%20winter/Vogels%20in%20de%20winter/Ontwerpschema%20vogels%20in%20de%20winter.pdf>
 - <http://vogelvisie.nl/>
 - Quiz
 - Vorbereidende spreekbeurt of groepswork over verschillende soorten vogels.
 - Natuurbox provincie Vlaams-Brabant: hier kan je inspiratie uit halen om meer groen, meer leven op je school te creëren, ook voor de koesterburen. Dit kan op eigen initiatief of in samenwerking met externe partijen.
 - Je kan samen met de MOS begeleider of RLZH een traject opstarten om een plan in te dienen voor het vergroenen van je speelplaats. Check de voorwaarden op <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur-en-milieueducatie/natuur-op-school/index.jsp> - Natuur Op School.
- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg aan het bord van de vogels. Welke vogels zien we in de Viander? Laat de kinderen een verrekijker meebrengen, zo kan je met behulp van de zoekkaart al aan de slag. Hoe tel je vogels? Welke vogels zien we het meest? Op het bord staan vooral tuin- en bosvogels. Er zitten ook heel wat watervogels in de Viander. Welke zie je? Je kan hiervoor ook de koffer “leren van buiten” extra ontlennen bij provincie Vlaams-Brabant.
 - Vogels tekenen in de buitenklas
 - Educatief spel huis- en boerenzwaluw spelen op de speelweide.
 - Bezoek de Viander samen met een lokale vogelkenner, bijvoorbeeld een natuurgids.

- *Doe-activiteit in de (omgeving van de) klas/school*
 - Wat eten vogels? Zelf vetbollen of voederhuisjes maken voor vogels. Je kan ze samen in de school ophangen vanaf half november tot en met half maart. Of ze meegeven naar huis voor in de tuin. Je kan een voeder- en badhoekje creëren voor vogels op school.
 - Hoe maak je je tuin interessanter voor vogels? Laat de leerlingen zelf een plan tekenen voor hun eigen tuin in de klas.
 - Laat de leerlingen zelf een tentoonstelling maken over vogels.
 - Wandeling in het centrum van Tienen: Welke vogels zie je vliegen? Waar wonen ze en hoe bouwen ze hun nest? Op stap met een lokale vogelkenner.

- *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Natuurwandeling
 - Educatief natuurbeheer
 - Biotoopstudie (middelbaar)
 - Andere NME-activiteiten zoals Vogel wil ergens anders wonen, In het Vinne zie je ze vliegen, ...
 - Activiteit van Natuurpunt
Natuurbeheer op maat van vraag van de school: Maak eens kennis met de vogels in een natuurgebied aan de rand van Tienen zoals het Aardgat. Doe samen met Natuurpunt educatie een akkervogelwandeling. Etc.

6. Waterdiertjes

In de buitenklas vind je een bord terug met waterdiertjes. De foto's en weetjes staan op een bepaalde plek op de achtergrond (tekening). Bespreek samen welke diertjes ze ziet en welke plek ze innemen in en rond het water. Weet je ook wie welk ander diertje wel zou lusten? Wat is een predator? En heb je de snoek al gevonden? (linksonderaan het bord).

Voorbeeldtraject:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*
 - Filmpjes en websites, zie o.a.:
 - http://www.droppiewater.nl/droppiewaterindeklas/pdf/WaterLeeft78_onderzoeksblad.pdf

- <http://www.schooltv.nl/video/van-larve-tot-libel-lelijke-larve-wordt-mooie-libel/#q=Van%20larve%20tot%20libel%20>
- <http://www.schooltv.nl/video/libellenlarve-een-dier-met-straalaandrijving/>
- <http://www.schooltv.nl/video/de-bouw-van-een-libel-de-libel-is-een-insect-dat-heel-goed-kan-vliegen/#q=Van%20larve%20tot%20libel%20>
- <http://www.schooltv.nl/video/van-kikkerdril-tot-kikker-kenmerkend-voor-amfibieen/>
- <http://www.schooltv.nl/video/waterspin-bouwt-duikerklok-een-zilveren-spin/>
- <http://www.waterwereld.nu/ruggezwenner.php>
- <http://www.kikkerdrildefilm.nl/kikker-dril.19.swf>
- http://youtu.be/QPFHq-Frm_c
- <http://www.waterwereld.nu/waterspin.php>
- <https://m.youtube.com/watch?v=1uwZ881BBfs>
- <http://www.milieueducatiedenhaag.nl/bestand/23ace9d91357c3aed0e12dfedc7ab890f3a0641f9b0f7042599df51e2f9e5ad5/Handleiding7-8+nieuwe+versie.pdf>
- <http://www.microcosmos.nl/nbugs1/gerris.htm>
- <http://www.knack.be/nieuws/planet-earth/waterspinnen-gebruiken-duikerklok-als-kieuw/article-normal-23366.html>
- https://www.google.be/search?q=kikkerdril&rlz=1C9BKJA_enBE618BE631&oq=kikkerdril&aqs=chrome..69i57j0l3&sourceid=chrome-mobile&ie=UTF-8&hl=nl#imgsrc=uo2iOzODmlGwZM%3A
- <http://www.waterwereld.nu/schaatsenrijder.php>
- <http://www.waterwereld.nu/waterspin.php>
- <http://www.knack.be/nieuws/planet-earth/waterspinnen-gebruiken-duikerklok-als-kieuw/article-normal-23366.html>
- <http://www.libellenet.nl/libellenalgemeen.php?id=35>

- http://diertjevandedag.classy.be/insecten/halfvleugeligen/wantsen/bootsmannetjes/familie_bootsmannetjes.htm
 - <http://www.waterwereld.nu/ruggezwemmer.php>
 - https://m.youtube.com/watch?v=y8_uPkLfarE
 - <http://www.kooltiel.nl/Documentenmap/Duikcursussen/Biologie/wateronderzoekpimebelgi%EB.pdf>
 - <https://www.natuurpunt.be/kikkers-en-padden>
- Quiz
 - Voorbereidende spreekbeurt of groepswork over de verschillende waterdiertjes.
 - Hoe zit een voedselweb in poel/vijver in elkaar?
 - Natuurbox provincie Vlaams-Brabant: hier kan je inspiratie uit halen om meer groen, meer leven op je school te creëren, ook voor de koesterburen. Dit kan op eigen initiatief of in samenwerking met externe partijen.
 - Je kan samen met de MOS begeleider of RLZH een traject opstarten om een plan in te dienen voor het vergroenen van je speelplaats. Check de voorwaarden op <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur-en-milieueducatie/natuur-op-school/index.jsp> - Natuur Op School. Misschien kan je wel een poel aanleggen op je schoolterrein. Dit kan eventueel ook apart via subsidies via het poelenproject van RLZH.
- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg aan het bord van de waterdiertjes.
 - Gebruik de witte bakken en schepnetjes in combinatie met de zoekkaarten. Zo kan je zelf ontdekken welk leven er zit in de vijvers van de Viander. Je kan eventueel de BBI bepalen.
 - Koffers uit te lenen via provincie Vlaams-Brabant (catalogus)
 - Biologisch wateronderzoek
 - Chemisch wateronderzoek
 - Fysisch wateronderzoek
 - Speel samen het spel Moord in de poel (kan je o.a. uitlenen via provinciedomein de Halve Maan in Diest) aan de rand van het Blotevoetenpad.
- *Doe-activiteit in de (omgeving van de) klas/school*
 - Maak samen een voedselweb voor een waterbiotoop.
 - Ontdekdoos water (voor kleuters) – provincie Vlaams-Brabant.

- *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Natuurwandeling
 - Educatief natuurbeheer
 - Biotoopstudie (middelbaar)
 - Andere NME-activiteiten zoals Waaw water!
 - Activiteit van Natuurpunt

Natuurbeheer op maat van vraag van de school: Maak eens kennis met de Getevallei in de buurt van Tienen. Via de Ijzerenweg kan je een excursie doen met een ervaren natuurgids of i.s.m. Natuurpunt educatie. Misschien is er ergens een poel die geruimd moet worden en kan je dit samen met de kinderen doen: Handschoenen en lieslaarzen aan en samen in de modder. Hoeveel waterplanten moeten eruit en welke laten we staan? Welke diertjes komen er boven bij deze werken?

7. Winter in het land: slapen, rusten of vertrekken?

Het laatste bord in de buitenklas gaat over dieren in winterslaap of – rust. Welke dieren vertrekken en waarom kunnen anderen blijven?

Voorbeeldtraject:

- *Vorbereidingsactiviteit in de klas:*
 - Filmpjes en websites, o.a.
 - <https://www.natuurpunt.be/mol>
 - <https://www.natuurpunt.be/velduil>
 - <http://www.vogelvisie.nl/soort/velduil.php>
 - <https://www.natuurpunt.be/ransuil>
 - <https://www.natuurpunt.be/kerkuil>
 - <http://www.plantenenbeesten.info/kikker-winterslaap-overwinteren/>
 - <https://www.natuurpunt.be/steenuil>
 - <https://www.natuurpunt.be/oehoe>
 - <https://www.natuurpunt.be/ruigpootuil>
 - Quiz

- Voorbereidende spreekbeurt of groepswork over dieren die in de winter hier blijven. Welk dier doet wat? Welke plek zoeken ze op en hoe komen ze de winter door?
 - Een spreker uitnodigen in de klas, die bijvoorbeeld vertelt over uilen: wat doen ze in de winter? Wat eten ze? Waar slapen ze?
 - Natuurbox provincie Vlaams-Brabant: hier kan je inspiratie uit halen om meer groen, meer leven op je school te creëren, er kan aandacht zijn voor de zomer- en de wintersituatie. Dit kan op eigen initiatief of in samenwerking met externe partijen.
 - Je kan samen met de MOS begeleider of RLZH een traject opstarten om een plan in te dienen voor het vergroenen van je speelplaats. Check de voorwaarden op <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur-en-milieueducatie/natuur-op-school/index.jsp> - Natuur Op School. Misschien kan je wel een poel aanleggen op je schoolterrein.
- *Bezoek aan de Viander*
 - Uitleg aan het bord 'winter in het land'
 - Op zoek naar goede overwinterplekken in de Viander. Waar kan je 's winters een egel terugvinden? Waar een pad? Wat verzamelen eekhoorns voor de winter en waar verstoppen ze dit?
- *Doe-activiteit in de (omgeving van de) klas/school*
 - Een egelhuis bouwen
 - Voederhuisjes en/of vetbollen maken voor vogels
 - Voederhuis maken voor eekhoorn
 - Samen met Natuurpunt educatie een takkenhoop aanleggen voor amfibieën, kriebeldiertjes, zoogdieren, ... om te overwinteren.
 - Een beestentoren bouwen
 - Samen braakballen pluizen: wat eet een uil? Je kan hiervoor de koffer "muizenonderzoek" ontlenen bij provincie Vlaams-Brabant.
- *Bezoek aan externen*
 - Bezoek aan provinciedomein het Vinne:
 - Natuurwandeling
 - Educatief natuurbeheer
 - Biotoopstudie (middelbaar)
 - Andere NME-activiteiten zoals 'dieren in de winter'.
 - Activiteit van Natuurpunt
Natuurbeheer op maat van vraag van de school: Maak eens kennis met de Getevallei in de buurt van Tienen. Via de Ijzerenweg kan je een

excursie doen met een ervaren natuurgids of i.s.m. Natuurpunt educatie. Misschien is er ergens een poel die geruimd moet worden en kan je dit samen met de kinderen doen: Handschoenen en lieslaarzen aan en samen in de modder. Hoeveel waterplanten moeten eruit en welke laten we staan? Welke diertjes komen er boven bij deze werken?

- Bezoek aan een ijskelder of andere overwinterplek voor vleermuizen. Je kan hier ook de link maken met erfgoed uit de streek.

Links - algemeen:

- Catalogus provincie Vlaams-Brabant: <https://issuu.com/vlaamsbrabant/docs/catalogus-materiaal-uitleendienst-2011>
- NME activiteiten provinciedomeinen Vlaams-Brabant: <http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/natuur-en-milieueducatie/activiteiten/nme-aanbod-provinciedomeinen/index.jsp#paragraaf1>
- Educatief natuurbeheer Natuurpunt: <https://www.natuurpunt.be/pagina/educatief-natuurbeheer>
- Regionaal Landschap Zuid Hageland: www.rlzh.be
 - Bijenles eventueel in combinatie met bouw bijenhotel (openbaar domein of in de klas)
 - Zwaluwles (quiz) eventueel in combinatie met een zwaluwwandeling in Tienen
 - Op stap met Gijs de geelgors eventueel in combinatie met het bijvoederen van akkervogels en/of een aanplant van struweel.
 - Fruitles en bezoek aan de Sapmobiël eventueel in combinatie met een fruitles in een boomgaard waar we samen met de kinderen appels plukken.
- Via andere regionale landschappen uit te lenen of zelf te maken op school:
 - Boomgaard
 - Stuifmeelrace